

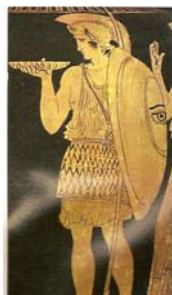
L'escut hoplita

Encara que ja en època d'Homer, durant el s. VIII aC., els camps de batalla grecs van presenciar batalles entre masses compactes d'infanteria, no va ser sinó a principis del s. VII aC. quan va aparèixer la falange hoplita, una combinació única de formació rígidament mantinguda, tàctica de combat cos a cos, nou armament específicament dissenyat per a tal fi, i composició social de l'exèrcit a força de ciutadans de la polis. (Arostòtil, Política IV).

Aquest sistema tàctic anava a dominar la guerra a Grècia durant els segles següents, fins a època d'Alexandre el Gran, i a l'interval anava a mostrar-se capaç de vèncer enemics tan terribles com ara els perses.

La unitat bàsica de la falange d'època arcaica i clàssica era l'hoplita, ciutadà més o menys ric, capaç de pagar-s'hi la pesada panòplia que garantia la seva protecció en el tipus de combat especialment letal.

Estava format per un gran bol circular amb un bord molt reforçat quasi pla, amb un diàmetre total d'uns 90-110 cm., prenia, doncs, la forma d'un gran plat soper amb la base arrodonida. Es construïa amb làmines de fusta corbades i encolades entre elles.

Hoplita grec amb l'escut

L'interior es folrava amb cuir fi; l'exterior podia anar cobert per una prima làmina de bronze de no més de 0,5 mm de grossor, purament decorativa, o anar simplement pintat i decorat amb un motiu de làmina de bronze. El seu grossor no era uniforme: la fusta oscil·lava entre 0,9 cm en el centre i 1,8 cm en les vores. El pes oscil·lava entorn dels 6,5-8 kg, el que en certa manera desmitifica la suposada pesadesa de l'*aspis*: l'escut romà imperial en forma de teula pesava també entre 7 i 7,5 kg, i alguns exemplars arriben als 10 kg. La concavitat interior i l'àmplia vora de l'escut tenien una funció important: l'hoplita podia recolzar-lo sobre la seva espatlla esquerra, descarregant així pes del seu braç en combats perllongats; a més, podia empènyer millor amb ell - i amb tot el seu propi pes darrere- per a desequilibrar al rival (*othismos*).

Durant les marxes, l'escut es duia penjat de les espatlles per una corretja o "*telamon*", i sovint anava cobert amb fundes protectores de tela o cuir. El tret més distintiu de l'*aspis* era el seu sistema d'engrapat, únic en el Mediterrani antic: en lloc d'engrapar una empunyadura central, l'*aspis* s'abrasava passant primer l'avantbraç esquerra per una gran abrasadera central de làmina de bronze (*porpax*) reblada a l'interior de l'escut i empuyant després amb la mà una agafadora de cuir en la vora de l'escut (*antilabé*). Aquest sistema és molt més descansat (part del pes cau sobre l'avantbraç, part sobre la espatlla i molt poc sobre el canell), segur (si els dits solten l'*antilabé*, l'escut no cau) i reparteix bé els cops de l'enemic (que no repercuteixen només sobre el canell, sinó sobretot l'avantbraç). No obstant això, té també inconvenients: escassa mobilitat en un combat individual i àgil; i dificultat per a deixar-lo anar, doncs cal donar-li suport primer en el sòl; per tant, en cas de fugida, deixar anar l'escut podia ésser difícil, mentre que replegar-se amb ell seria un veritable entrebanc. En aquestes condicions, s'entén que per als antics grecs perdre l'escut anés signe de deshonra: implicava una fugida a més córrer. D'aquí, també, l'aforisme espartà en el qual la mare ordenava al seu fill que "tornés amb

l'escut o sobre ell - això és, vencedor o cadàver, a coll dels seus companys i amb l'escut com a baiard. (Plutarc, Moralia, Lacònics o espartans). En resum, el portador de l'escut hoplita sacrificava mobilitat i protecció lateral per a guanyar enormement en protecció frontal. Altra peculiaritat d'aquest gran escut circular és que aparentment desperdicia superfície útil, doncs tota la meitat esquerra sobresurt sense protegir al portador. En realitat, l'*aspis* només s'entén totalment en una formació bé alineada; és llavors quan grandària, forma i empunyadura de l'escut cobren tot el seu sentit: la meitat esquerra d'un escut protegeix el flanc dret del company de l'esquerra, mentre que la pròpia dreta, malament coberta per l'escut propi, és protegida per la part de l'escut que sobresurt del camarada de la dreta.

La falange és com les escates d'un peix: invencible mentre cada escut romanguí en el seu lloc, protegint no només al portador sinó als seus veïns; la solidaritat, la cohesió de grup no és només desitjable, és imprescindible tant en la victòria com en la derrota, perquè la força dels escuts units és molt superior a la de cadascun d'ells individualment. També s'entén millor en aquesta formació el rígid sistema d'agafar-lo: no es tracta d'esgrimir l'escut individualment per a parar cops, sinó de presentar un front continu i sòlid. Plutarc informa que els *espartans no menyspreaven a qui perdia el seu casc, però sí el seu escut, "perquè es revesteixen d'aquests [cascos] per al seu propi benefici, però de l'escut en benefici del front comú" (Moralia). En relació amb tot això, els propis clàssics com Tucídides van observar un fenomen curiós: les falanges, a l'avançar, tendien a desviar-se cap a la dreta, doncs cada guerrer procurava instintivament acollir el seu flanc menys protegit després de l'escut del seu company d'aquest costat; els generals van tractar en ocasions d'obtenir avantatge tàctic aprofitant aquest fenomen psicològic. Ja hem dit que la metàl·lica superfície exterior de l'escut no era realment una protecció, sinó una decoració; encara que de vegades l'espectacle de centenars d'escuts movent-se alhora a una ordre donada, i reflectint els raigs del sol, podia sorprendre i atemorir als bàrbars orientals. com compta Jenofont (Anabasis) Els escuts solien dur símbols pintats o retallats en làmina de bronze. Sovint, són veritables emblemes heràldics d'un heroi o de la seva família, com un àguila amb ales esteses, un *triskeles*, o l'Eros de Alcibiades que va escandalitzar a la societat atenesa de la seva època; altres vegades, símbols protectors com un fer cap de Gorgona que, simbòlicament, petrificaria a l'enemic; unes altres, al·lusions religioses com un trident, símbol de Posidó. Només l'orgullosa Esparta va eliminar aviat els símbols individuals, substituïts per una gran lambda, la L inicial de Lacedemònia, la sola visió de la qual en els camps de batalla bastava per a atemorir als seus enemics (Eupolis,). Amb el temps, altres ciutats van seguir l'exemple, i van començar a aparèixer lletres o símbols que caracteritzaven una polis, per exemple la sigma de Sició, o la maça d'Hèrcules en Tebes. Els escuts eren així, en la pràctica i també psicològicament, consubstancials a l'hoplita, part de la seva identitat guerrera. No és doncs estrany que figurin entre les armes que més sovint apareixen dipositades en santuaris grecs, bé com ofrenes, bé com orgullosos símbols de victòria, cas de l'escut espartà pres en 425 aC. a la batalla d'Esfactoria i que durant segles va adornar, l'Stoa Poikilè de l'ágora d'Atenes. Un combatent podia formar en falange sense cuirassa, grebes i fins i tot sense espasa, però l'escut i la llança eren necessaris, no només individualment, sinó com part funcional del col·lectiu humà i tàctic en el qual s'integrava.

(Informació extreta de "La Aventura de la Historia". Juny, 1999)